

A transzkulturalitás iskolapéldája

A kolozsvári háromnyelvű *Echinox* című diáklap 1980/3–4–5. száma

Az 1968 végén Kolozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem védnöksége alatt indult *Echinox* folyóirat alapítását csupa párhuzamos történet övezi. A román és magyar diákok egymástól teljesen független igyekezete, hogy saját lapot alapítsanak, ami az egyetem vezetésének abbéli törekvésével találkozott, hogy a kolozsvári egyetem diákjainak egyetlen közös lapban valósuljon meg a kérése, ráadásul a román és magyar oldalak mellett nagyvonalúnak tűnő gesztussal helyet adtak itt a németeknek is, akik viszont semmiféle igényt nem támasztottak lapindításra. Ezt a nagy összeborulást tehát senki nem kérte: a románok az *Echinox* irodalmi kör továbbgondolásaként egy azonos nevű román lapot kérvényeztek, a magyarok pedig *Új Hajtás* néven egy különálló magyar lapot – a felülről jövő, háromnyelvű lapindításról szóló utasítás, mint ahogy azt az idő beigazolta, nem egyéb célt szolgált, mint a jobb ellenőrizhetőség reményét, illetve a lapnak később propagandacélokra való felhasználását, nem utolsósorban a Nyugatnak szóló képmutatást. Az évek során azonban az is bebizonyosodott, hogy a hatalomnak mindezt nem sikerült olyan mértékben megvalósítania, mint más lapok vagy intézmények esetében. Ennek okait további tanulmányaimban kutatom.

„Hogy mennyire diktatórikus eszközökkel indították az *Echinox*ot, az abból is kiderült, hogy a rektorátus által kinevezett főszerkesztő, Eugen Uricaru, mielőtt Ágoston Vilmosékra csukta volna az ajtót, kijelentette: »vagy aláíratok, hogy mind tagjai lesztek az *Echinox*nak, vagy addig nem mentek ki innen” – emlékezik vissza Cseke Péter.¹ A háromnyelvűséget tehát a kezdet kezdetén nem lehetőségeként, hanem a lehetőség hiányaként élték meg a diákok, főként a román és magyar egyetemisták. Rostás Zoltán, akit felkértek, hogy legyen a lap főszerkesztő-helyettese, tanácsalanságában felkereste Jordáky Lajost, a segítségét kérve. Ezt a választ kapta tőle: „...a magyarságnak ezer éve ez a drámája: vagy mindent, vagy semmit. Ez egy baromság. Ha adnak neked egy – mutatta a tenyerét – egy ennyi felületet, fogadd el, aztán te dönts el, te harcold ki, hogy abban milyen minőségű szöveg jelenjen meg.”²

1968 végén aztán elindult a lap, és mindhárom szerkesztőség tagjai csakhamar rájöttek: a lehetőséget maximalisan ki kell használni. Így tett a magyar és német szerkesztők többsége is, akik a „tenyérnyi” helyet igyekeztek tartalommal megtölteni, hogy ezáltal az olvasó átfogó képet kapjon – elsősorban – az irodalmi történekekről.

A párhuzamos történetek nemcsak a lapindulást jellemzik: a román, magyar és német oldalak meglehetősen nagy része egymástól függetlenül áll össze, „szerkesztődik”, ám léteznek olyan sikeres próbálkozások is, amelyek ezeket az oldalakat találkoztatják. Ez a tendencia egyes különálló számok mellett elsősorban a tematikus, összevont, illetve a jubileumi számok esetében tapasztalható, főként azon próbálkozásoknak köszönhetően, amelyek egy nemzetiség irodalmát mutatják be más nyelvű oldalon, tanulmányok, kritikák, recenziók, valamint a művek fordítása által.

Kutatásaim a háromnyelvű *Echinox* első két évtizedére irányulnak (érdeklődésemnek köszönhetően a romániai német irodalmat helyezve a középpontba), e két évtizednek pedig pontosan a közepén, 1980 derekán jelent meg a március–április–május felölélő 3–4–5. szám. Ez egyedülálló az *Echinox* történetében: szinte a teljes anyag, azaz a harminchatból közel harmincnégy oldal azt a célt szolgálja, hogy saját oldalon betekintést nyújtson a másik nemzetiség irodalmába, filozófiai gondolkodásába. Végiglapozva csakhamar világossá válik, hogy a szerkesztők nemcsak ad hoc módon közölnek szövegeket (mint egy-egy „szimpla” lapszám esetében), hanem jól kigondolt koncepció áll e szám mögött, és a szépirodalmon kívül tanulmányok, könyvismertető, interjúk szolgálják ezt a célt. A román oldalak bővelkednek magyar és német nyelvű szövegekben, amelyek átfogó képet adnak a 60-as és a 70-es évek történéseiről. Hiányosságnak tartom azonban a magyar–német kultúrtranszfert: ezen *Echinox*-számokban, más lapszámokkal ellentétben, sem a német oldalak nem foglalkoznak a magyar irodalommal, sem a magyar oldalak a némettel: a németek és a magyarok is kizárólag a román irodalmat igyekeznek ismertetni. De lássuk, mit tartalmaz ez a harminchat oldalas lapszám, amelynek

¹ Idézi MARTOS Gábor: *Marsallbot a hátizsákban*. Kolozsvár, Erdélyi Híradó, 1994, 358.

² SZENKOVICS Enikő interjúja ROSTÁS Zoltánnal. Készült 2022 januárjában.

szerkesztőit is meg kell említeni: Ion Pop igazgató, Marian Papahagi főszerkesztő, Ion Vartic főszerkesztő-helyettes, Ion Bucşa lapszámért felelős szerkesztő, Bretter Zoltán magyar oldalakért felelős szerkesztő, Helmut Britz német oldalakért felelős szerkesztő, illetve további szerkesztők: Vasile Musca, Nicolae Băciuş, Radu Câmpeanu, Eugen Axinte, Silvia Balea, Mircea Benţea, Ionel Bota, Dumitru Chioaru, Mircea Constantin, Cristina Felea, Lőrincz Csaba, Ioan Milea, Ion Mureşan, Marta Petreu, Constantin Săplăcan, Anton Seitz, Gabriela Simuţ, Andrei Zanca-Sofalvi.³ Érdekes adalék, ami egyetlen más lapszámnál sem tapasztalható, hogy e felsorolt nevek mellett, akik „szerkesztőközösség” (Colectivul de redacţie) név alatt futnak, szerkesztőbizottság (Colegiul de redacţie) is szerepel, ennél sokkal több névvel, mégpedig az előző évtizedben az *Echinon*-nál tevékenykedőkével: Georg Aesch, Mircea Baci, Mihai Bărbulescu, Mircea Berceanu, Ştefan Borbély, Bréda Ferenc, Al. Cistelean, Mircea Constantin, Ştefan Damian, I. Maxim Danciu, Nicolae Diaconu, Mihai Dragolea, Egyed Péter, Dinu Flămând, Gaal György, Mircea Ghiţulescu, Ioan Groşan, Const. Hârlav, Emil Hurezeanu, Vicenţiu Iluţiu, Al. Th. Ionescu, Marius Iosif, Valentin Lepădatu, Călin Manilici, Ion Marcoş, Andrei Marga, Ion Mircea, Ion Moldovan, Peter Motzan, Ovidiu Mureşan, Viorel Mureşan, Vasile Muscă, Const. Mutică, Németi Nagy Elisabeta, Németi Rudolf, Nicolae Oprea, Aurel Pantea, Ioan Peianov-Radin, Gh. Perian, Gabriel Petric, Al. Pintescu, Petru Poantă, Virgil Podoabă, Gh. Pogan, Augustin Pop, Horia Pop, Adrian Popescu, Ilie Radu-Nandra, Ionel Reghini, Rostás Zoltán, Marcel Costantin Runcaru, Vasile Sav, Ion Simuţ, Werner Söllner, Virgil Suci, Szőcs Géza, Aurel Şorobetea, Traian Ştef, George Țăra, Radu G. Țeposu, Ion Urcan, Eugen Uricaru, Al. Vlad, Liviu Zăpârţan.

Üdvözlendő, hogy egy ilyen reprezentatív szám összeállításához az aktuális szerkesztők a régiak segítségét is kéri, és együtt próbálnak átfogó képet nyújtani az egyes irodalmi szegmensekről, miképpen az is, hogy amint a névsorból is kitűnik, a románok, magyarok és németek mindenkorinál nagyobb mértékű összefogásáról, együttműködéséről beszélhetünk.

A vezércikk, amely, mint más kiadványok esetében is, évek óta a kötelező szöveget, a párt irányában teljesített penzumot tartalmazza, és a 80-as években szinte kivétel nélkül Nicolae Ceauşescu elvtárs valamelyik, a kommu-

nizmust éltető beszédére épít, ebben a számban *Pe fâgaşul tradiţiilor frăţeşti* (A testvéri hagyományok útján) címet viseli, és akár a többi vezércikk esetében, ez is „Echinon” aláírással jelenik meg – a lap fiatal szerkesztőinek, szerzőinek nagy része nem állt be a sorba, valószínűleg ezért nem adták a nevüket a kötelező, a kommunizmust dicsőítő szövegekhez. Ez a cikk a Romániában együtt élő nemzetiségek barátságát, együtt munkálkodását egy közös cél érdekének: a szocializmus építésének veti alá. A hangzatos szavak, kötelező formulák híven tükrözik a 80-as évek irányvonalát, és felidéznek a kor hangulatát, ezért idézek belőle néhány passzust.

„A testvéri együttélés és közös harc gazdag hagyománya hevíti a románok, magyarok, németek és más nemzetiségek törekvéseit, akik gondolatban és tettel egyaránt fáradoztak ezen ország történelmének megingathatatlan alapokra emelésén. Az elmúlt évszázadok számtalan áldozatot hoztak a társadalmi és nemzeti szabadság eszményeinek megvalósításáért, a közös haza javáért hozott áldozatkészségért, és a múlt viharainak forgatagában formát öltött a gyümölcsöző együttműködés, amely ma – a történelem aranykönyvéből forrászó állhatatos méltósággal és felemelő testvéri érzelmekkel – fenntartja a nemzeti építményt. [...] Természetesen nekünk, akik Románia földjén élünk és dolgozunk – románoknak, magyaroknak, németeknek, szerbeknek és más nemzetiségeknek – kötelességünk e valóságoknak és kívánalmaknak minőséget és időtállóságot kölcsönöznünk, hogy mindig a párt főtársa, Nicolae Ceauşescu elvtárs által a kommunisták legfelsőbb fórumának címzett Jelentésében megfogalmazott szellemiség vezéreljen, amelyet »a XII. Kongresszus jelölt ki a feladatok szintjén, nagymértékben hozzájárulva az ember és a társadalom forradalmi átalakulásához, a szocializmus és kommunizmus megteremtéséhez Romániában«.”⁴

Még csupán két „kötelező” írás olvasható a lapban, az arány tehát egészen jónak mondható. Az egyiket, szintén az első oldalon, Vasile Cosmin jegyzi, és *A spune prezent – viitorului* (Jelent mondani – a jövőnek) című beszámolójában a március 9-i, a Nagy Nemzetgyűlésbe, illetve a megyei, municípiumi, városi és községi tanácsokba delegált képviselők választásáról számol be, amelyen a kolozsvári diákok egyöntetűen a pártra és Ceauşescura adták a voksukat – más választási lehetőség, mint tudjuk, nem is létezett. A második oldalon levő cikk Nicolae Ceauşescutól

³ Ekkor még ezres példányszám szerepel a lap utolsó oldalán, 1984-től viszont már háromezer. Ennek magyarázata véleményem szerint, hogy a Román Kommunista Párt a 60-as évek végén intézmények, lapok gáláns gesztusnak tűnő létrehozásával a 70-es években már jól kiépítette azt a hálózatot, amelyet a 80-as években propagandacélokra használhatott. Az eddig ezres példányszám csak addig felelt meg

a szerveknek, amíg „csupán” irodalmat, filozófiát, azaz az eredeti küldetésének megfelelő tartalmait igyekezett közvetíteni az olvasók felé. A propagandaszövegeknek már ennél nagyobb tömegekhez kellett eljutnia, ezért háromszorozták meg a példányszámot.

⁴ Saját fordításom, kiemelés az eredetiben – Sz. E.

A kolozsvári
Echinox
1980/3-4-5.
számának
címodala,
a szerző
tulajdona

Pe făgașul tradițiilor frățești

O bogată tradiție de conviețuire frățească și de luptă comună a animat eforturile românilor, maghiarilor, germanilor și ale altor naționalități ce au trădit, deopotrivă cu gândul și faptă, la înlăturarea pe temelii neclintite a istoriei acestui pământ. Secolele au cunoscut nenumărate pilde de sacrificiu aduse realizării unor mărețe idealuri de libertate socială și națională, ale devotamentului nemărginit pentru binele patriei comune, iar în tumultul furtunilor trecutului s-a încheiat fructuoasă colaborare ce susține astăzi — cu statornică demnitate și înălțătoare sentimente fraterne, izvorâte din cartea de aur a istoriei — edificiul național.

De la aceste realități concret-istorice, în abordarea profund democratică a problemei naționale din țara noastră, Partidul Comunist Român, statul nostru socialist și acordat și acordă o deosebită atenție — în documentele programatice și în ansamblul condițiilor oferite de caracterul orînduirii noi — amplului proces de ridicare continuă a calității vieții, întăririi frăției și unității dintre popor român și naționalitățile conlocuitoare pe drumul făturii destinului luminos al României socialiste. De-a lungul istoriei, din rîndul naționalităților conlocuitoare, personalități de marcă s-au ridicat pentru a sluji cu destoinicie literale și artele, creația științifică și tehnică, aducându-și din plin contribuția la dezvoltarea patrimoniului de valori naționale. Astăzi, afirmându-se printr-o largă participare la viața politică, economică și socială a țării, naționalitățile conlocuitoare sînt, deopotrivă cu poporul român, beneficiare ale condițiilor create prin însăși amploarea procesului de dezvoltare a democrației socialiste în România.

În gîndirea social-politică a președintelui României, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, problema a căpătăt dimensiunile unei valoroase contribuții românești în ce privește definirea specificului național al statului, coordonatele fundamentale, premisele istorice și diversitatea (ca și concretețea) modalităților de soluționare a problemei naționale de-a lungul unor etape din dezvoltarea țării. O selecție de texte reprezentative conține noul volum apărut la Editura politică în seria „Din gîndirea social-politică a președintelui României” și intitulat semnificativ „Soluționarea problemei naționale în România”, definind de fapt o activitate neobosită, fructuoasă, de peste un deceniu, de pus în slujba înfăptuirii acestui desiderat dintre cele mai complexe, a cărui rezolvare — în concordanță cu realitatea obiectivă, cu necesitatea consolidării unității întregii națiuni pe drumul nou al construcției socialismului și comunismului — face astăzi cinste țării noastre, determinînd și o creștere a cîstei aprecierilor pe planul vieții externe. Pornind de la convingerea că „Munca înfrățită, prietenia și conviețuirea în armonie și bună înțelegere a poporului român și naționalităților conlocuitoare au caracterizat întotdeauna altitudinea forțelor progresiste din țara noastră” (p. 42), Partidul Comunist Român o căutat să realizeze unor atari preocupări învățătura istoriei, experiența trecutului, pentru a trasa opoziții larg de posibilități în abordarea unei noi și juste, dovedite aplicării marxismului creator în spațiul românesc, în planul concret al realităților de la noi. Este, fără îndoială, una din marile realizări ale epocii contemporane, România socialistă ocupînd un loc de frunte în rîndul țărilor cărora istoria (trecută și prezentă) le-a oferit spre rezolvare o astfel de problemă. Sub conducerea înțelepții și Partidului Comunist, adevăratul catalizator al eforturilor oamenilor muncii români, maghiari, germani, sîrbi și al altor naționalități, poporul nostru s-a achitat cu cinste și la cel mai înalt nivel de judecată o realității lucrurilor, de pe poziții ce relevă în fapt dezvoltarea impetuoasă a democrației socialiste în toate compartimentele vieții social-politice, economice, cultural-spirituale. Pe coordonatele lichidării exploatarei sociale și naționale, apoi ale dezvoltării noi orînduirii, dezvoltării economice-sociale și conducerea societății, înfrînării vieții spirituale o naționalităților conlocuitoare, înfrînării națiunii noastre socialiste, soluționarea problemei naționale în Republica Socialistă România se înscrie printre marile decizionale ale întregii opere de construcție socialiste, un desiderat pe care, teoretic și practic, generații întregi de luptători pentru cauza general-comune îl gîndiseră, pentru ca astăzi comunistul vizionar dar și practicianul desăvîrșit să-l înfăptuiască. Datorită condițiilor de muncă și viață noi, orizonturile afirmării depline în toate ramurile activităților ce caracterizează cu adevărat construcția acestei noi lumi sînt larg deschise către viitor. Mai mult, așa cum releva odată secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu „Dezvoltarea construcției socialiste, crearea condițiilor pentru trecerea treptată spre comunism, realizarea unei societăți de superioară civilizație materială și spirituală vor desăvîrși unitatea poporului român și a naționalităților conlocuitoare, încheierea indisolubilă a marilor familii a patriei comune” (p. 43).

Desigur, datarea noastră, a celor ce trăim și muncim pe pămîntul României — români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități — este să confirmăm acestor adevăruri și desiderate dimensiunile celtății și ale duratei, pentru a ne alina întotdeauna în spiritul celor roșite de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat înaltului forum al comunistilor „la înlăturarea sarcinilor trasate de Congresul al XII-lea, aducînd o contribuție sporită la transformarea revoluționară a omului și societății, la fătura socialismului și comunismului în România.”

ECHINOX

ANUL III
nr. 3-4-5
Comitetul U.A.R.C.
Universității „Babeș-Bolyai”
CLUJ-NAPOCA

martie-aprilie-mai, 1980

Număr ilustrat de SPIRU VERGULESCU

A spune prezent — viitorului

Ce-a de-a doua duminică a lunii martie a cunoscut un remarcabil eveniment politic, cu depline rezonanțe în conștiința tuturor cetățenilor patriei — alegerea deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare județene, municipale, orașenești și comunale —, act de implicare dar și de responsabilitate fermă o omului acestui „veac nou” din destinele dimilenare ale României. Mandatul incredințat a fost garantat nostru în feța istoriei — garantul prefațcerilor de azi, dar, mai ales, de mâine. Toate „virtele” țării și-au manifestat cu aceeași responsabilitate fermă, opțiunea în fața unor memorabile zile, participînd astfel la „istoria” acestei memorabile zile, într-un spirit de autentic democratism și urmînd întocmai chemării conținută în Manifestul Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Astfel, în preajma primăverii, votul întregii națiuni poartă o înaltă semnificație unei unanime opțiuni pentru primăvara viitorului. Aleșii națiunii îi eram, așadar, mesagerii gîndurilor dar și ai împlinirilor noastre, ai gîndurilor spuse răspîncit, cu deplină încredere în înfrînșparea lor vece; primăvara viitorului a început!

Printre tinerii județului Cluj, studenții „Almei Măter” din municipiul de pe Someș au adăugat votului țării cuvîntul lor, printr-o unanimă și entuziasmată participare, pentru candidații din partea Frontului Democrației și Unității Socialiste. Încă în dimineața zilei de 9 martie, la cele două secții de votare — cea amenajată în incinta cantinei complexului studentesc Hagdeu și aceea de la cîminul XIV — se prezentase a majoritate de alegători studenți — ca pretendenți, dovedeau adevărul depline la politica partidului și statului nostru, a dorințelor poporului de a-și impune reprezentanții, dintre cei mai devotați înaltei idealuri, pentru fătura și prosperitatea patriei.

Manifestare a democrației socialiste, ziua de 9 martie a fost și momentul desfășurării ample a spiritului de unitate, înțelegere, de entuziasm colectiv. Reprezentanți ai tuturor categoriilor de oameni ai muncii — alegători și aleși —, români, maghiari, germani și de alte naționalități, au spus, prin însăși votul lor, prezent... viitorului! În istoria de azi a României socialiste asemenea zile au semnificația unor simboluri. Iată de ce, tocmai noi, ziua de 9 martie, ziua în care națiunea și-a delegat prin vot

aleșii în Marea Adunare Națională, poartă și ea pe cetea unui virtuos simbol: acela al opțiunii constructorilor prezentului pentru magistratale împliniri ale viitorului. Așa după cum — la finele lunii martie — reelegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de Președinte al țării, semnifică depline încredere a cetățenilor țării în cel mai iubit fiu al națiunii, în politica magistrală a Partidului de rădicare pe noi culmi de prosperitate, progres, civilizație a vieții noastre, a României socialiste. Înalta investitură poartă ea însăși pe cetea aspirațiilor poporului de a-și „făi” viitorul tocmai prin împlinirea prezentului, de a formula în continuare, cu îndrăzneală și convingere, noi idealuri, prilejurii de fericite izbîni pe drumul desăvîrșirii construcției socialismului și înaintării spre comunism, cea mai dreptă și mai umană dintre toate orînduirile sociale. Și prin acest măreț act — al realegerii și reconfirmării tovarășului Nicolae Ceaușescu în binemeritatul rol de cîrmaci al destinelor națiunii și țării întregi — opțiunea prezentului are menirea imprescriptibilă de a se „roști” și (mai ales) asupra viitorului luminos. Împliniri viitoare cu adevărat ne așteaptă! Numai o muncă plină de abnegație și răspundere, numai o responsabilitate fermă în tot ceea ce întreprindem și numai credința nestrămutată în țaria națiunii sub obiduirea și învîdjămintele Partidului Comunist pot fi cheazăia tuturor victoriilor noastre.

Iar ecoul internațional al realegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de Președinte al Republicii Socialiste România, aprecierile pozitive la adresa politicii interne și externe promovate de partidul și statul nostru trebuie, în același timp, să ne bucure, să ne mărească încrederea în forțele și capacitățile noastre, să constituie un impuls pentru viitoare aștinții.

VASILE COSMIN

származó mottója érdekes, hisz erre a gondolatra épít az egész lapszám – igaz, csak látszólag, mert a szerkesztők mellőzik a politikai életet és célzatot, és csupán a szakmaiságra alapoznak: „A világ azon kevés országa közé tartozunk, ahol valószínűleg biztosítva van az összes nemzeti-ség joga, nemzetiségre való különbségtétel nélkül.”

Ezen penzumok után most már gond nélkül következhetnek azok az írások, amelyek nem a hivatalosan hangoztatott multikulturalitást, hanem a gyakorlatban megvalósított transzkulturalitást szolgálják az egymás irodalmába, kortárs filozófiai gondolkodásába való betekintésre tett kísérletek által. Ennek leghatékonyabb módja az *Echinox* gyakorlata szerint az, ha valamely nemzetiség értékeiről a másik nemzetiség nyelvén írnak. A leggyakoribb variáció pedig ebben a lapszámban nem más, mint hogy magyar és német irodalomról írnak a román oldalakon a legkülönbözőbb műfajokban: a szépirodalmi (vers-, próza-) fordítások, tanulmányok, interjúk, kritikák, recenziók azok a műfajok, amelyek segítségével láttelelet igyekeznek nyújtani az adott kortárs irodalomról, ritkábban korábbi irodalmi emlékekről. Ennek fordítottját is tapasztalhatjuk: magyar és német oldalakon román irodalomról olvashatunk ugyanezen műfajokban.

A Welsch által kidolgozott transzkulturáció-fogalom teljes mértékben jellemzi az *Echinox*ot és különösképpen ezt az összevont számot, célja ugyanis a kultúra nem kirekesztő, inkluzív megértése. A transz-, továbbítás jelentésű előtag is erre utal: nem egymásmellettségre, hanem kölcsönhatásra. Nem felületes érintkezésre, hanem a „más”, a „másik” értékeiben való elmélyülésre, amely tudás, mint minden hatás, alakítja a gondolkodásmódot, világlátást. Igaz, amint már említettem, a magyar–német kapcsolatok tá-

volról sem olyan erősek, mint a román–németek. Mentőségükre legyen mondva, ha a magyarok nem is foglalkoztak nagymértékben a romániai német irodalommal, azt könnyen el tudták olvasni az állam nyelvén írt román oldalakon. Hasonlóképpen, a németek a román oldalakról is informálódhattak a magyar irodalom történeteiről. Csak épp a transzkulturális gyakorlatok legeklektantsabb példája, a műfordítás nem gyarapodott olyan mértékben a magyar–német, mint a román–német fordítások terén.⁵

A továbbiakban röviden bemutatom e lap tartalmát. Először következzenek a romániai német irodalmi szövegek, illetve az azt ismertető írások. A 2. oldalon Klaus F. Schneider versének román fordítása olvasható *PP peisaj de poezie (vers-tájkép)* címmel, Ion Milea fordításában. A 3., illetve 18. oldalon William Totoknak az Aktionsgruppe Banat bemutatató tanulmánya áll *Textele „Grupului de acțiune” (Az „Akciócsoport” szövegei)* címmel, amelyben szó esik a szerzők indulásáról, csoporttá válásáról, tagjairól, irodalmi elkötelezettségéről – utóbbi számukra, Wagner szavaival élve, a közélet kérdéseire való válaszkereséseket jelenti.⁶ A tiltakozást, disszonanciát, antipozíciót emeli ki mint e csoport a realitással szembeni magatartásának fő jellemzőit, és megjegyzi, hogy fontosnak tartják a műfajok közötti határok eltörlését, továbbá minden irodalmi alkotást szövegnek neveznek. Ez az írás az Akciócsoportról próbál átfogó képet nyújtani a román (és közvetve a magyar) olvasóknak, és ami külön üdvözlendő, hogy belülről láttatja, amennyiben az írói csoportosulás egyik tagja, Totok fogalmazza ezt meg. Ugyanakkor el is gondolkodtat, hogy egyáltalán miként jelenhetett meg ez a szöveg 1980-ban, ezekkel a hangsúlyokkal, az Aktionsgruppéről, amely írói csoportosulás már öt évvel azelőtt,

⁵ A tárgyalt időszakban általában sokkal nagyobb mértékű kíváncsiság mutatkozik magyar részről a romániai német irodalom iránt, mint német részről a magyar irodalom iránt. Ezt a korabeli lapok mellett az antológiák is mutatják: német–magyar fordításokat egybegyűjtő kiadványok léteznek ugyan (például az 1971/2. sz. *Igaz Szó*, amely teljes terjedelmét, 168 oldalt a romániai német irodalomnak szentelte, vagy a *Valaki tüzet kér*; Ferencz László válogatásával és fordításából készült prózaválogatás, *Kriterion*, 1973; a Ritoók János szerkesztette *Önkihallgatás. Hét romániai német költő verseiből*, Kolozsvár, Dacia, 1980, *A hamis malvázia. Romániai német elbeszélők antológiája*, Bp., Európa, 1981), de csupán egy magyar–német antológiáról van tudomásom, a Szépfalusi István válogatásában és Sütő András előszavával ellátott *Neue siebenbürgisch-ungarische Lyrik (Új erdélyi magyar költészet)* című, 1974-ben a salzburgi Otto-Müller Kiadónál megjelent kötetről, amelyben Kányádi Sándor, Székely János, Páskándi Géza, Hervay Gizella, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Magyarai Lajos, Király László, Farkas Árpád, Csiki László verseit közlik Eva Haldimann, Paul Kruntorad, Robert Stauffer és Martha Szépfalusi fordításában. Illetve, ha már a háromnyelvűség nálunk: külön figyelmet érdemel a romániai román, magyar és német verseket tartalmazó, 1980-ban a lipcsei Reclam kiadónál Eva Behring szerkesztésében megjelent *Lyrik aus Rumänien (Romániai költészet)* című kötet.

⁶ Az Aktionsgruppe Banat (Bánsági Akciócsoport) 1972-ben alakult. Gyökereit Nagyszentmiklóson kell keresnünk: az ottani liceum irodalomszerető némettanárnője, Dorothea Götz irodalmi kört szervezett, amelyen a környékbeli falvakból származó sváb fiatalok rendszeresen részt vettek. Temesvárra, az egyetemre kerülésüket követően e kilenc fiatal férfi, név szerint: Albert Bohn, Rolf Bossert, Werner Kremm, Johann Lippert, Gerhard Ortinau, Anton Sterbling, William Totok, Richard Wagner és Ernest Wichner, akik egyrészt az iskolából, másrészt a publikációik révén (a *Neuer Weg*, *Neue Banater Zeitung* és *Neue Literatur* diákoldalaírói) is ismerték egymást, 1972 nyarán beszélgetni kezdtek irodalmi tevékenységeikről, olvasói érdeklődésről, politikai elképzeléseikről. Ezen első beszélgetések egyikét jelentette meg az 1972. április 2-i *Neue Banater Zeitung* című újság *Am Anfang war das Gespräch. Erstmalige Diskussion junger Autoren (Kezdetben volt a beszélgetés. Fiatal szerzők első eszmecsereje)* címmel, amelyet Eduard Schneider, a kultúrrovat szerkesztője moderált. Mivel azonos célokat vallottak, és rendkívüli szerepet tulajdonítottak az irodalomnak, csoportként akartak fellépni. Nevüket azonban nem ők maguk adták, hanem a nagyszabeni *Die Woche* újság Horst Weber szerkesztőjétől ered, aki az említett *Neue Banater Zeitung*-beli írást recenziálta, és ebben e fiatal sváb írókat már Aktionsgruppe név alatt említette.

1975-ben megszűnt, miután a Securitate a tagok rendszerellenessége okán történt megfigyelésével többüket őrizetbe vette, folyamatosan követte őket, házkutatásokat tartott náluk, könyveket, kéziratokat, leveleket foglalt le.

A 4. oldalon Wolf Aichelburg *Lumina din Umbria* (Az umbriai fény) című első, románul is megjelent kötetét ismerteti (fordította Yvette Davidescu) Emil Hurezeanu, a 7. oldalon pedig Peter Motzan, az *Echinox* első szerkesztője ír Franz Hodjak „félfantasztikus” prózáiról *Textele semifantastice ale lui Franz Hodjak* címmel. Alatta, a témánál maradván, gond nélkül lehetett volna valamelyik rövidprózáját is közölni, azonban ez nem így történt, hanem Hodjaknak egy tavaly elhunyt, kolozsvári neves festőművésznek, Andonis Papadopoulosnak ajánlott verse olvasható *Delfini* (Delfinek) címmel. Mellette könyvkritika áll, Helmut Britz szintén egykori szerkesztő Rolf Bossert Aktionsgruppe-tag *Siebensachen* (Kriterion, 1979) kötetét mutatja be. Szintén Helmut Britz jelentkezik a 9. oldalon, aki Arnold Hauser brassói származású szász íróval, a *Neue Literatur* (közel három évtizedig tevékenykedő) szerkesztőjével beszélget, ennek szövegét románul közlik. Alatta pedig Aurel Șorobetea mutatja be szintén román nyelven Peter Motzant, az *Echinox* lap első német szerkesztőjét, akiről többek között azt az érdekes megjegyzést teszi, ami a német és román szerkesztők kapcsolatát illetően a lapból körvonalazódni látszott számomra: Peter Motzant román körökben is nagyon jól ismerik. Motzan itt, akár csak az 1974/11–12., 1978/10–11–12., az öt éves, illetve tízéves évfordulókra kiadott jubileumi számokban bemutatott szerkesztők, szerzők, „arcot kap”, tehát megjelenik a fényképe is a szöveg mellett. Ugyanígy a Joachim Wittstock is – róla szól a 11., teljes oldal: előbb Peter Motzan beszél róla *Un moralist discret* (Egy diszkrét moralista) címmel, majd Anton Seitz ismerteti *Karusellpolka* (Körhinta-polka) című prózakötetét.

A 13. oldalon több romániai német költő, író is jelentkezik románra fordított vagy románul írt szövegekkel, elsőként Franz Hodjak az *Imaginea* (A kép) és *Iona* (Jónás) című, Ioan Mușlea által románra fordított rövidprózáival, Oskar Walter Cisektől verseket közölnek románul: *Lumină împărtășită* (Közös fény), *Serbare întunecată* (Komor ünneplés) és *Versuri de primăvară* (Tavaszi sorok) címmel. Fordító nincs feltüntetve, de mivel Cisek németül és románul egyaránt írt, arra következtethetünk, hogy ezek a versek románul születtek. Gerhard Ortinau Aktionsgruppe-tagtól is közölnek két verset Ioan Mușlea román fordításában, *Biografie* (Életrajz) és *La un mort important* (Egy fontos halottonál) címmel, mellette Georg Scherg *Die Axtim Haus* (Fejsze a házban) című könyvéről írt kritikája áll Marianne Schullerus tollából.

A 15. oldal nagy része Werner Söllnerről szól: Andrei Zanca-Sofalvi a *Mesajul Autentic* (Hiteles üzenet) című

írásában Söllner *Mitteilungen eines Privatmannes* (Egy magánember közleményei) címmel, 1978-ban a Dacia kiadónál megjelent verseskötetét mutatja be, alatta pedig szintén Ioan Mușlea fordításában tőle olvashatunk verset *Spațiul limbii* (Nyelv-tér) címmel. Nem csoda, hogy ekkora terjedelmet szánnak neki, Söllner ugyanis a 70-es években az *Echinox* egyik legaktívabb német szerkesztője, akinek költői, műfordítói munkássága, illetve a román szerkesztőkkel való szakmai kapcsolata is jelentős.

Ugyanezen az oldalon egy M. Schullerus által írt kritikával is találkozhatunk egy igen jelentős kötetéről, az Emmerich Reichrath szerkesztette és 1977-ben a Kriterionnál megjelent *Reflexe. Kritische Beiträge zur rumäniendeutschen Gegenwartsliteratur* (Tükröződések. Kritikai adalékok a romániai német irodalomhoz) című könyvről, amely egyrészt recenziókat tartalmaz különböző művekről, másrészt irodalomtörténeti tanulmányokat Peter Motzan és Gerhard Csejka tollából. A mai napig az egyik legfontosabb alapműnek számít a 60-as és a 70-es évek romániai német irodalma tárgyában, amelynek második kötete néhány évre rá, 1984-ben jelent meg a kolozsvári Dacia kiadónál, szintén Emmerich Reichrath szerkesztésében. Motzánról, Csejkáról és Reichrathról ennyi évtized távlatából is elmondható, hogy mindhárman teljes munkásságukat a romániai német irodalom kutatásának szentelték.

A 16. oldalon az Aktionsgruppe Banat alapító tagjának, vezéregyéniségének, Richard Wagnernek a versei: a *Cursul fatal al vieții unui necunoscut* (Egy ismeretlen életének végzetes folyása) és a *Poezie pentru m.* (Vers m.-nek) olvasható Ioan Mușlea fordításában. Szintén ő ültette át román nyelvre két másik Aktionsgruppe-tag versét: William Totok *O poezie studentească* (Egy diákvers) és Rolf Bossert *Căminele Grozăveși București* (A bukaresti Grozăvești diákotthonok) című versét, illetve Klaus Hensel *De la fereastra autobusuului. Imagine de noiembrie* (A buszablakból. Novemberi kép) versét a 21. oldalról, és Helmut Britz *Revărsare 1.* (Áradás 1.), Rolf Frieder Marmont *Strig, fiindcă sînt sătul* (Üvöltök, mert elegem van), valamint Helmut Seiler *Șoareci albi* (Fehér egerek) és Anemone Latzina *Privire retrospectivă înspre viitor* (Visszatekintés a jövőbe) versét a 22. oldalról – egytől egyig megkeseredettséget árasztó költemények ezek, amelyek közül Latzina „Viitorul însă nu mai e ce a fost”, azaz „Már a jövő sem a régi” sora a teljes kilátástalanságot vetíti előre – az egyénit (a bő tíz év múlva bekövetkezett öngyilkosságát), illetve a társadalmi szintűt egyaránt.

Visszakanyarodva az Aktionsgruppe Banathoz: nemcsak róluk volt merészség írni 1980-ban, hanem annak tagjaitól is szövegeket közölni, főleg, hogy e fenti szövegek két szerzője, Wagner és Bossert végig, Romániában való tartózkodása végéig a Securitate célkeresztjében állt, és nem mellékesen Bossert 1986-os, Németországba való

távozása után hat héttel bekövetkezett halála is – a barátai, kollégái szerint – a titkosrendőrségnek „köszönhető”. Tény azonban, hogy a romániai német írók, így az Aktionsgruppe tagjai közül is csak azok kerültek indexre, akik már benyújtották a kivándorlási kérelmüket vagy már távoztak az országból.

Külön kiemelném a 3. oldalon Aurel Șorobetea által jegyzett *Pe limbă și prin limbă* (*Nyelven és nyelvvel*) esszéjét, amelyben ezt az *Echinox*-számot úgy emlegeti, mint amelyben sikerült újra egyesíteni a nyelveket. Beszél a többi nemzetiséghez fűződő saját szálairól: brassói lévén úgy nőtt fel, hogy a nevelője szász lány volt, az orvosuk zsidó, a magyarokkal pedig Kolozsvárra, az egyetemre való felkerülése után barátkozott össze, számára tehát, más erdélyi, többnyelvű közegekből származó társához hasonlóan, természetes volt a nyitás. Külön említésre méltók azok a gondolatai, amelyek a hatalom által pufogatott hangzatos fogalmakat tartalommal töltik fel: ezek immár nem üres szlogenek, hanem őszinteségről, a más iránti természetes kíváncsiságról, ugyanakkor a fordítás szükségességéről, hiánypótló voltáról vallanak.

„Most pedig néhány, Petőfi részéről érkező barátomról beszélnék, többé-kevésbé echinoxistákról. Az igazat megvallva, akkor barátkoztam velük, miután már eljöttek az *Echinox*tól. Megkerestem őket, akárcsak a szász barátaimat is, és szorgalmaztam, hogy fordítsunk együtt. Így próbáltam enyhíteni azt a szerencsétlen körülményt, hogy a saját román szavaim által gúzsba kötve nem értem, túl kevéssé értem, úgy, mintha ablakon keresztül beszélnének.”⁷

E lapszám német oldalai, szám szerint három, kizárólag a román irodalommal foglalkoznak: Ion Pop *Neue Möglichkeiten des Gedichts* (*A költészet új lehetőségei*) címmel a román költészetben a 70-es években bekövetkezett fordulatról ír, a fiatal generáció formai és tartalmi újításairól (23. oldal, fordította Edith Dengel), Ion Marcoș pedig a 70-es generáció prózai újításairól, műfaji váltásáról ad körképet *Moment der Wahrheit* (*Az igazság pillanata*) cím alatt (a tanulmányt fordította Anton Seitz). Közöttük Virgil Mihai, Viorel Mureșan, Emil Hurezeanu, Ionel Bota, Traian T. Coșovei és Matei Vișniec verseit, illetve Aurel Antonie prózáját olvashatjuk Helmut Britz fordításában. Láthatjuk hát ezeken a német oldalakon is azt a törekvést, hogy a német anyanyelvű olvasóknak is valamelyest átfogó képet igyekeznek nyújtani az elmúlt évek román irodalmi történéseiről, bár a németek általában nagyon jól tudtak románul, és ezen szövegek eredetiben való olvasása sem jelentett volna számukra gondot. A gesztus azonban mindenképp értékelendő, és a kölcsönössé-

get, illetve a beharangozó cikkben hangoztatott testvériség eszméjét keltik életre.

A román oldalak, mint jeleztem, nemcsak az erdélyi szász és a bánági sváb irodalommal foglalkoznak, hanem a magyarral is, és nemcsak irodalommal, hanem filozófiával is. A szándék egyértelmű: általános képet formálni az elmúlt évek magyar irodalmi és filozófiai történéseiről. A tanulmányokat illetően, rögtön a 3. oldalon (illetve folytatásaként a 21. oldalon) Egyed Péter *Poeți și esești* (*Költők és esszéírók*) című írásában a 70-es évek fiatal kritikusait, filozófiai és irodalmi gondolkodóit sorakoztatja fel,⁸ a 12. oldalon Ágoston Vilmos *Arta și imitația* (*Művészet és utánzás*) szövegét közli Maria Mailat fordításában, a 14. oldalon pedig újra a filozófiai gondolkodóké, esszéíróké a terep: Bretter György *În numele a ce?* (*Minek a nevében?*) címet viselő szövege mellett Ágoston Vilmos, Huszár Vilmos, Molnár Gusztáv, Szilágyi N. Sándor és Tamás Gáspár Miklós munkásságáról olvashatunk rövid ismertetőt, amelyet Bánfi-Mare Géza fordított románra, a 20. oldalon Beke Mihály András ír esszét Kocsis István *Megszámláltatott fák* című drámájáról *În umbra unui paradox* (*Egy paradoxon árnyékában*) címmel, a 31. oldalon Bréda Ferenc rövid esszéje, a *Chemarea problemei* (*A probléma hívása*), illetve Molnár Gusztáv *Despre teoria post-critică* (*A posztkritikai elméletről*) írása (Bánfi-Mare Géza és Lajos Attila fordításában), a 32.-en pedig Király István *Probleme de metodologie filozofică* (*Filozófiai metodológiai problémák*) tanulmánya áll. A korabeli magyar filozófiai gondolkodást bemutató írások sorát Bretter Zoltán *Trebuie să știi...* (*Tudnod kell...*) esszéje zárja.

A magyar irodalom román (és közvetve: német) olvasókkal való megismertetését illetően fontos helyet foglal el a *Forrás*-nemzedék, amelyről Viorel Mureșan ír *Generația Forrás* címmel tanulmányt a 6. oldalon, de emellett rövidebb írás olvasható, így például Szilágyi Júlia tollából Szilágyi Domokosról, illetve Józsa Márta tanulmánya *Planuri în nuvelele lui Vári Attila* (*Terek Vári Attila novelláiban*) a 12. és 15. oldalon. Kritikát ír Ion Bucșă Sütő András három drámájáról *Trei drame* címmel a 4. oldalon, amely mellett nem mellékesen egy erdélyi szász író, Wolf Aichelburg *Lumina din Umbria* (*Az umbriai fény*) román fordításkötetéről szóló kritikája olvasható Emil Hurezeanu tollából. Itt tehát hármaskapoccsal van dolgunk: magyar művek román kritikája mellett egy német író román fordításáról írt szöveg olvasható. A román–magyar–német irodalom interferenciája ebben a számban tulajdonképpen ezen az egy helyen tapasztalható, mindenütt máshol ugyanis vagy csak román–német, vagy csak román–ma-

⁷ Saját fordításom – Sz. E.

⁸ Így szó esik az idén elhunyt Tamás Gáspár Miklósról, Molnár Gusztávról, Ágoston Vilmosról, Szilágyi N. Sándorról és természetesen

Bretter Györgyről, akinek a munkássága elválaszthatatlan e fiatalok törekvéseitől.

gyar kapcsolat lelhető fel. Még egy kritikát kell megemlítenem: Marosi Péter Mózes Attila *Átmenetek* című, debüt-kötetéről szóló írását *Debutul excelent al unui grafoman afumat (Egy füstös grafomán kiváló debütje)* a 17. oldalon közlik.

Interjú Egyed Péter és Szőcs Géza készít Méliusz Józseffel, amelynek egy teljes oldalt, a 8.-at szánják, a 10. oldalon pedig Szilágyi Domokossal olvasható interjú, mégpedig az utolsó, amelyet halála előtt egy évvel, 1975-ben készített vele Pomogáts Béla (románra fordította Lengyel Ferenc), címe: *Poezie, Muzică, Tradiție (Vers, zene, hagyomány)*. Kiváló, ugyanakkor egyedülálló transzkulturális gyakorlat az *Echinox* általam vizsgált két évtizedében egy magyar és egy román akadémikus levélváltása a 34. oldalon: *Cuvînt la aniversarea de 80 ani al acad. E. I. Nyárádi (A 80 éves Nyárádi E. I. köszöntése)* címmel Emil Pop akadémikus ír köszöntőt, amelyre zárójelbe tett, tehát a szerkesztők által adott címmel: *Cuvîntul de răspuns al acad. E. I. Nyárádi (Nyárádi E. I. válasza)* olvasható a köszönetnyilvánítás. Mi lehetne szebb példája ezen *Echinox*-szám vezércikkében megnevezett „testvéri hagyományoknak”, mint két akadémikus barátsága, szakmai kapcsolata és egymás iránti tisztelete?

Szépirodalmat közölnek a következő magyar íróktól, költőktől: verseket az 5., teljes oldalon Szőcs Gézától, Barabás Jutka fordításában, a 6. oldalon Balla Zsófiától Aurel Șorobetea fordításában, illetve Cselényi Bélától, Körössi P. Józseftől és Adonyi Nagy Máriától Barabás Jutka fordításában, a 10., teljes egészében neki szánt oldalon Szilágyi Domokostól, amelyek lábjegyzetében az a megjegyzés szerepel, hogy ezen versek román nyelven íródtak; a 18–19. oldalon szintén Szilágyi Domokostól olvashatók részletek *Cartea Bătrînilor (Öregek könyve)* cím alatt, amelyeket Saszet Ágnes ültetett át román nyelvre. Próza csupán Palotás Dezsőtől olvasható románul, a *Șah (Sakk)* című szöveg Barabás Jutka fordításában a 22. oldalon, habár a 70-es évek, mint tudjuk, bővelkedtek prózai, rövidprózai művekben. Egyébiránt a kultúrák egymással való kapcsolatba lépésének jó példája ez az oldal: Palotás szövege Anemone Latzina, Helmut Britz, Rolf Frieder Marmont és Hellmut Seiler német költők Ioan Mușlea által románra fordított verseinek társaságában található – román, magyar, német interakcióról van tehát itt szó.

Most pedig lássuk az előbbiekben vázoltak tükörképét: a román irodalom magyar oldalakon való megjelenését. Amint a román és német oldalakon is láthattuk, e szám szerkesztői azt a hagyományos módszert választották a másik nemzetiség irodalmába való betekintésre, hogy a szépirodalmi szövegek mellé tanulmányokat kérnek az adott irodalom kiváló ismerőitől. Ennek jegyében, a 26., első magyar oldalon olvasható Ion Pop teljes oldalas tanulmánya Lengyel Ferenc fordításában, aki *A líraiság új jegyei*

cím alatt az „új lírai valóságról”, a 60-as évek végén, a 70-es évek elején a román költészetben bekövetkezett váltásról, a fiatal generáció által művelt líra sajátosságairól ír. Hasonlóképpen körképet kapunk a 70-es évek román prózájáról is: Ion Marcoș *Az igazság mozzanata* című tanulmánya (fordította Székely János) a fiatal román prózáiró-nemzedéket, annak képviselőit, a háborút követő nemzedékek szembeni váltásait, formai jegyeket igyekszik bemutatni. Az összesen öt magyar oldal e két tanulmányon kívül kizárólag román szépirodalom magyar fordításait tartalmazza (s mint megjegyeztem az előbbiekben, németet nem). Még egy recenziót említenék a 35. oldalról, amelyben Csibi Károly románul ismerteti az *Igazság* napilap *Fellegvár* című mellékletét, amelyet egy évig Szőcs Géza szerkesztett, és közel hároméves (1978 és 1981 közötti) működése alatt különböző műfajokban kínált közlési lehetőséget fiatal tollforgatóknak.

Verset közöl Virgil Mihai: *Utasítások leheletem táncosnőjének* (fordította Keszthelyi András) és Traian Coșovei: *Tiszta kézzel* (fordította Lengyel Ferenc) a 27. oldalon, Marta Petreu: *Újabb befejezetlen tézisek Mártáról*, illetve Andrei Zanca-Sofalvi: *Ars Poetica* (fordította Csibi Károly) a 28. oldalon, Mircea Cărtărescu: *Georgica*-ciklus a 29. oldalon (szintén Csibi Károly fordításában), *Barnard doktor anatómiai leckéje* Lengyel Ferenc fordításában a 30. oldalon. Román próza magyar fordítása nem is található ebben a számban, tehát ha a szerkesztők kísérletet is tesznek arra, hogy megrajzolják annak képét, hiányoznak mellőle a primer szövegek. A költészet általában reprezentatívabbnak számít, és amint láttuk, a német és magyar irodalom vonatkozásában is ugyanez a tendencia tapasztalható.

Végezetül álljanak itt e lapszám fordítói, akik több szerzőt fordítottak, és több műfajban is kipróbálhatták magukat, nem ritkán az egyazon oldalon szereplő szerzők műveit ugyanaz a fordító ülteti át a másik nyelvre. Németről románra fordít Ion Milea, Ioan Mușlea, magyarról románra Barabás Jutka, Aurel Șorobetea, Pomogáts Béla, Lengyel Ferenc, Maria Mailat, Bánfi-Mare Géza, Saszet Ágnes, Lőrincz József, Lajos Attila, románról magyarra: Lengyel Ferenc, Keszthelyi András, Székely János, Csibi Károly, és románról németre Edith Dengel, Helmut Britz, Anton Seitz. Vannak „szolgálatos” fordítók is, akik nagyobb mennyiségben ültetik át egyik nyelvről a másikra a szövegeket. Közülük is kimagaslik egy, mégpedig a német–román fordítások terén: a Ion Milea által készített egyetlen román–német fordítást leszámítva a többi Ioan Mușlea készítette, és pedig tizenkét költőtől–írótól (Franz Hodjak, Oskar Walter Cisek, Gerhard Ortinau, Werner Söllner, Richard Wagner, William Totok, Klaus Hensel, Rolf Bossert, Anemone Latzina, Helmut Britz, Rolf Frieder Marmont és Hellmut Seiler) összesen tizennyolc művet ültetett át ebben a számban németről román nyelvre,

tehat mindenképp üdvözlendő egyrészt a nyitottsága a romániai német irodalom iránt, másrészt pedig az a jelentős munka, amit a fordítás terén végzett. Nem mellékesen, az is hatalmas kihívást jelent, és alapos mesterségbeli tudást feltételez, hogy ennyi író-költő különböző stílusú szövegét ülteti át román nyelvre, és minden valószínűséggel válogatta is a fordítandó szövegeket.

E reprezentatívnek szánt, a „testvériség” jegyében született összevont számról a fentiek alapján is elmondható, hogy a megnevezett, széles táború szerkesztőbizottságnak sikerült merítést készítenie a 70-es évek irodalmi életét (illetve a magyarok esetében filozófiai gondolkodását is) illetően, és abból láttelepet nyújtania egymásnak. Elképzelhető, hogy míg más, „normál” számok esetén sok esetben (egymással) párhuzamosan folyt a munka, e nem évfordu-

lós, de méltán ünnepinek nevezhető szám összeállítása-
kor igazi csapatmunka volt tapasztalható a román, magyar és német szerkesztők részéről, ami a lap koncepcióját, felépítését, szövegek bekérését, lefordítását jelentette elsősorban. Ilyen jellegű összefogásra sem az azelőtti, sem az azt követő években nem láttam példát, és a jelenből nézve biztos állítható, hogy ez volt a csúcspont, ahonnan aztán a 80-as évek egyre erősödő, minden területre kiterjedő megszorításaival, és nem utolsósorban a testvériség eszméjének lebontásával, a kisebbségeket mostohatestvérekként kezelő bánásmódjával egyre lejjebb zuhant a lap, sokszor igen mély szakadékba – például a német oldalak másfél évig való szüneteltetésével a 80-as évek közepén –, vagy a teljes nihilbe, amikor, szintén a 80-as évek közepétől, több évben is elmaradt az őszi-téli lapszámok kiadása.

A kolozsvári
Echinox
1980/3–4–5.
számának
25. oldala,
a szerző
tulajdona

echinox
25

Traian T. Coșovei

Mit Reinen Händen

Vater, was sind das für Geräusche im Zimmer nebenan-
ist es vielleicht Grossvater, der im Vorjahr verstarb
als er sich im Telefonkabel verwickelte?
Vater kommt mit zeretzten Kleidern zurück
wir drücken uns in der Schuppentür die Hand
wir reichen uns die Hand durch die zerbrochene Tür des
Schuppens,
wir drücken uns die reine Hand
wir drücken uns die reine Hand
(ansonten, nur ein Strahl des roten Mondes, er
vorbei und fegte die Ziegel vom Schuppen) glitt

Blutüberströmt hat Vater die Hände rein
(im Kühlschrank der Grossvater lauscht
der rote Strahl beschlägt die Schlafzimmerfenster
Uhrwerke messen
den Kältegrad des Grossvaters im Kühlschrank
Grossvater wird noch das Jahrhundertende
mitbekommen
Grossvater wird noch alle folgenden Jahrhundertende
mitbekommen
Grossvater wird noch alle folgenden Jahrhundertende
mitbekommen
Wir werden ihm schon zeigen, was das heisst, ewiges
Leben!

Wir drücken uns die Hand
Wir drücken uns die Hand
wir drücken uns die reine Hand, umklammere
Vater, frag ich, mich an sein Schuler
glaubst du, dass er nachts rufen wird?
glaubst du, dass er noch einmal rufen wird?

Vater rammt mit reinen Händen Bronzenägel
in den Deckel des Kühlschranks, dem ein roter
Binnal entspringt
Vater stopft mit reinen Händen trockene Zeitungen ins
Fenster
Vater schaltet mit reinen Händen den Fernseher ein
Vater dreht mit reinen Händen das Radio an

Alte Gedichte wurden von Helmut Britz ins
Deutsche übertragen

Vater knipst mit reinen Händen das Licht an
Vater schraubt mit reinen Händen den Wasserhahn im
Badezimmer ab
Glaubst du, dass er nachts rufen wird?
Glaubst du, dass er noch einmal rufen wird?

Matei Vișniec

Von Selbstmord

Es kommt der Tag
da der Schmetterling heranfliegt
und sich niederlässt
auf meine brennende Zigarette
fassunglos schaue ich zu
er wird zu Asche
es wird mir bewusst es
handelt sich um einen Selbstmord
mit politischen Hintergründen
was ich nicht verstehe weshalb
wählte er nur meine Zigarette

Der König hütelte und brachte zwei Tassen Kaffee

Ich war in Audienz beim König der Mann mit
dem Hut
tat einen Schritt vorwärts Hoheit die Äpfel sind
viel zu teuer und in der Stadt findet
man sie kaum du lägst und überhaupte sperr ich
sicher dass du lägst und überhaupte sperr ich
dich in den Turm
ein ich wischte mir den Schweiss aus dem Nacken
während der Mann
mit dem Spazierstock einen Schritt vorwärts tat
Hoheit wir haben nicht mehr genügend Farbe

für den Zaun des Munizipiums es wird schwierig
ihn ein
zufärben täglich du lägst brüllte der König ich
bin mir dessen immer sicherer und überhaupt
sperr ich
dich im Turm ein ich wischte mir den Schweiss
aus dem Nacken
und tat einen Schritt vorwärts Hoheit in der
Stadt
die Soldaten treiben's zu arg alles geht schief
ich glaube diese Sachen müsste man
schleunigst zu
Rande bringen
der König hütelte brachte zwei Tassen Kaffee
reichte
mir einen Stuhl soll'n wir mal sehn
soll'n wir mal noch
darüber sprechen

Ion Marcoș

Moment der Wahrheit

Ein Rundblick auf die Prosa des achten
Jahrzehnts erkennt, dass, von Bruchaspekten
abgesehen, Konsolidierung und Kontinuität
ihre Dominanten sind. Zunächst
gab es ein Überlaufen der „Erzähler“ zum
Roman, danach setzte dieser sich mit
seinen eigentlichen Vertretern, der heute
sogenannten „mittleren Generation“ durch:
Nicolae Breban, Augustin Buzura, Norman
Manea, Radu Petrescu, Bujor Nedelcovici,
Mircea Ciobanu, George Blăniță,
Virgil Duda. Verglichen mit der Zeitspanne,
die unmittelbar dem II. Weltkrieg
folgte, als wir Schriftsteller, doch keine
lebensfähige Literaturbewegung hatten,
sile Sălăjan, Gheorghe Schwartz, die
symptomatisch, im Zeichen eines Komplexes
vor dem Roman debütierten, gehen
später, direkt oder weniger direkt, den
umgekehrten Weg: den einer Loslösung
von „Komposition“ und „Experiment“.

Die Tatsachen enthüllen einen bisher
weniger hervorgehobenen Aspekt dieser
Fragen. Die Generation der sechziger Jahre,
des „Lyrikjahrzehnts“, ist um vieles
auffallender, bestreuer aufgetreten, hat
sich im Bewusstsein eines absoluten Anfangs
durchgesetzt. Damgegenüber erleben die
gegenwärtigen jungen Autoren, die
Vertreter der Prosa v. comris, wenn auch

lerten Gesetz der maximalen Kräfteinsparung.
Das Werk hat seinen eigenen Rhythmus,
einen organischen: ein Buch wird geschrieben,
veröffentlicht, gelesen. Der Schriftsteller
schreibt einen Lektürehorizont vor,
eine Publikumsschicht, die seiner Aussage
angemessen ist. Er löst hiermit ein Kraftfeld
aus und wird in kleinerem oder
grösserem Mass dessen Gefangener. Er
hält sich dabei, seinen eigenen Weg gehend,
an die jährlich erschienenen Bücher,
an aktuelle Themen, die „historische“
Galtung, den „Liebesroman“ — die „Zählung“
ist irreversibel. Nicht letztlich ist
die neue Prosa als Ablehnung der Assimilation
anzusehen.

Es gibt schon ein Modell, einen „Kanon“
dessen, was man Aktualität nennt,
so in den Romanen westgenau veranschaulicht.
Im Prinzip gilt dies auch für die
„Jungen“, doch sind hier die Akzente
verschoben. Man hat mit Recht behauptet,
dass die heutige junge Generation die
erste ist, die ganz dem Sozialismus angehört.
Die Geburtsjahre der meisten, ihr
bewusstes Leben, liegen in der Zeit nach
dem II. Weltkrieg. Bedeutende kollektive
Erschütterungen, der Klassenkampf der

an: Ausnahmen bestätigen nur die Regel.
Die relativ lange Zeit, die einige der
besten jungen Autoren zum Schreiben ihrer
Bücher brauchen, ist möglicher Beweis
des gewachsen Selbstanspruchs.
Das Verlagssystem selbst kann dem nicht
fremd gegenüberstehen. Wie Bücher
haben auch die Verlage ihr Eigenleben,
als solches festgehalten in Literaturgeschichten,
Studien, Monographien und
Synthesen. Nicht jeder schreibt gleich gut,
die Gestaltungsprinzipien sind unterschiedlich,
Bedeutung und Leistung auch von
anderen als quantifizierbaren Wertmassen
abhängig. Abzulehnen sind jedoch Bücher,
die leichthändig hingehudelt wurden.
Bücher, die die improvisierte Macht
nicht verbergen können und die den Weg
des geringsten Widerstands gehen.
Die neue Generation sucht sich jetzt
einer Entscheidung gegenübertgestellt: sie
kann den Moment der Wahrheit anschnellen
oder im Zeichen der Genügsamkeit
weitergehen. Immerhin gibt es genug Zeichen
dafür, dass die Ruhe noch nicht
eingetreten ist. Dieses Schaffensalter ist
ein bewegtes, selbst wenn es nicht an der
Oberfläche lärt. Es hat seine Art, die
Vergangenheit zu befragen, es nimmt in-